

УДК 316.485.26

<https://doi.org/10.34142/24130060.2022.25.2.02>

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ТЕРОРИЗМУ У СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ ДОСЛІДЖЕННЯ

І.Д. Денисенко, С.О. Пшеничний

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті здійснено спробу розглянути та систематизувати результати досліджень проблемного поля тероризму у соціально-політичному дискурсі у контексті визначення перспективних стратегій його подальшого вивчення за нових умов розвитку сучасного світу.

Для досягнення зазначеної мети пропонується всі наявні розробки об'єднати у дві великі групи: дослідження, що спеціалізуються на теоретичних інтерпретаціях проблемного поля тероризму; дослідження, які розглядають різні соціально-політичні практики щодо вивчення окремих аспектів цього феномену.

Обґрунтовується, що подальше конструктивне вивчення проблемного поля сучасного тероризму вбачається, насамперед, у прискоренні темпів формування окремої самостійної науки, предметом якої є терористична діяльність.

Ключові слова: *терор, тероризм, терористичний акт, терористична діяльність, глобалізація, гібридна війна, терорологія.*

THE PROBLEM FIELD OF TERRORISM IN MODERN SOCIAL AND POLITICAL DISCOURSE: TO DETERMINE RESEARCH PERSPECTIVES

I. Denysenko, S. Pshenychnyi

The article attempts to review and systematize the results of research into the problematic field of terrorism in social and political discourse in the context of determining promising strategies for its further study under the new conditions of development of the modern world.

In order to achieve this goal, it is proposed to combine all existing developments into two large groups: studies specializing in theoretical interpretations of the problematic field of terrorism; research that examines various socio-political practices regarding the study of certain aspects of this phenomenon.

The first group consists of: firstly, scientific intelligence aimed at forming an adequate categorical and conceptual apparatus for the analysis of the problematic field of terrorism; secondly, such studies that seek to reconstruct the history of the emergence and development of terrorist activities from the past to the present; thirdly, such studies focused on considering terrorism as a holistic phenomenon (namely, through the prism of a criminal and legal phenomenon; a social and political phenomenon; a social and psychological phenomenon); fourth, such studies that clarify the main approaches to the essence, definition and existence of terrorism as a relevant phenomenon.

The second group consists of studies: first, studies specializing in the search for optimal criteria for the classification (typologization) of terrorism; secondly, research aimed at

analyzing, first of all, different types of terrorist activities / types of terrorism; thirdly, studies containing a comprehensive analysis of the causes of the emergence and spread of terrorism in the modern world; fourthly, research, the subject of which is the development of mechanisms for effective counteraction and struggle against various types of terrorist activity.

It is justified that the further constructive study of the problematic field of modern terrorism can be seen, first of all, in the acceleration of the pace of formation of a separate independent science, the subject of which is terrorist activity.

Key words: *terror, terrorism, terrorist act, terrorist activity, globalization, hybrid war, terrorology.*

Постановка проблеми. За умов розвитку глобалізаційних процесів тероризм перетворився на один із провідних чинників загрози громадській і національній безпеці майже кожної держави світу. Поодинокі його прояви у середині ХХ ст. переросли на початку ХХІ ст. у масове явище. Сьогодні тероризм – проблема не лише для країн із історичною політичною, національною чи релігійною конфліктогенністю, це вже не тільки проблема Північної Ірландії та Великої Британії, Лівії та США, Палестини та Ізраїлю, це проблема всієї світової спільноти.

За таких обставин тероризм як глобальна проблема вимагає постійної уваги і подальшого комплексного вивчення й тому представляє широке поле для досліджень представниками всіх галузей системи соціально-гуманітарного знання (насамперед, політичного і соціологічного).

Аналіз актуальних досліджень. Варіанти різних аспектів дослідження проблемного поля тероризму (від реконструкції історії виникнення та розвитку терористичної діяльності до обґрунтування механізмів запобігання розповсюдженню та ефективної протидії цьому явищу) презентовані в роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних представників суспільних наук (від політичних до психологічних), зокрема: А. Бобрової (2005), О. Борисової (2009), П. Вілкінсона, Т. Гарра, В. Гуляєва (2014), В. Канціра (2011), В. Кончаковської (2016), С. Кузьміна (2009), І. Лозової (2014), П. Мансура (2012), С. Маделик (2010), Р. Майнца (2004), М. Микитюка (2012), Д. Михайлова (2014), Дж. Мотлі, У. Мюррея (2012), Ф. Найдхарта, Ф. Неша, О. Поппер (2014), І. Серкевич (2011), І. Смагіна, Ю. Сологуба,

Л. Сукламанської (2014), М. Требіна (2017; 2019), А. Уїллнера, Б. Хозеліца М. Целуйко, І. Шкурата (2005) та ін.

Мета статті – розглянути та систематизувати результати досліджень проблемного поля тероризму у соціально-політичному дискурсі у контексті визначення перспективних стратегій його подальшого вивчення за нових умов розвитку сучасного світу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасної наукової літератури, присвяченої вивченню проблемного поля тероризму, свідчить, що представниками соціально-політичних наук накопичено великий обсяг знань щодо його складових, їх змісту, структури, еволюції. Всі наукові розвідки уявляється доцільним об'єднати у дві великі групи:

дослідження, що спеціалізуються на теоретичних інтерпретаціях проблемного поля тероризму;

дослідження, які розглядають різні соціально-політичні практики щодо вивчення окремих аспектів цього феномену.

До першої групи пропонуємо віднести наступні дослідження.

По-перше, наукові розвідки, що ставлять за мету сформувати адекватний категоріально-понятійний апарат аналізу проблемного поля тероризму. У центрі уваги дослідників знаходяться, насамперед, такі категорії як «терор», «тероризм» та «насилля» / «політичне насилля» (Bobrova, 2005; Hulciaiev ta inshi 2014; Kantsir, 2015; Popper, 2014; Serkevych, 2011; Trebin, 2019; Vyman, 1999).

Як свідчать результати досліджень, на жаль, у сучасному науковому дискурсі загальноприйнятих визначень жодного із вищезазначених термінів не існує.

Разом з цими теоретичними конструктами вченими активно досліджуються такі поняття, які містять у собі інтерпретації певних аспектів терористичної діяльності, а саме: «бунт», «заколот», «змова», «повстання», «революція», «партизанська війна» (Kantsir, 2015; Trebin, 2017; 2019).

Останнім часом в політологічному дискурсі презентуються результати наукових розвідок, автори яких розглядають терористичну діяльність як один із провідних елементів сучасних типів війн – так званих «гібридної війни» (з позиції тверджень П. Мансура та У. Мюррея) або «нетринітарної війни» (у контексті пропозицій М. ван Кревельда) (Denysenko, 2015; Murray and Mansoor, 2012).

Так, для останньої на відміну від традиційного збройного конфлікту, згідно до тверджень М. ван Кревельда, поряд з цілою низкою провідних характеристик притаманні такі моменти:

«посилення тенденції до цілеспрямованої фізичної ліквідації лідерів сторін конфлікту;

повернення практики захоплення мирних жителів (заручників у будь-якій кількості) з метою отримання викупу;

пам'ятники культури, твори мистецтва, церкви та інші культові об'єкти, що мають певне символічне значення для однієї зі сторін конфлікту, стають тими предметами, які мають бути знищені у першу чергу» (Denysenko, 2015, s. 65-67).

Очевидно, що ці моменти формують зміст саме такого соціально-політичного явища як тероризм.

По-друге, такі дослідження, що прагнуть реконструювати історію виникнення та розвитку терористичної діяльності з минулих часів до сучасності (Borysova, Kuzmin та Karpenko, 2009; Madelyk, 2010).

Цікаво, що згідно результатів цих досліджень, моментом історичного прояву перших терористичних актів також різними вченими вважаються різні відомі події із минулого людства.

По-третє, такі дослідження, що орієнтовані на розгляд тероризму як цілісного феномену (а саме, через: призму кримінально-правового явища; соціально-політичного явища; соціально-психологічного явища) (Huliaiev та inshi 2014; Konchakovska та Kravchuk, 2016; Popper, 2014; Trebin, 2019; Vyman, 1999).

По-четверте, такі дослідження, які з'ясовують основні підходи щодо сутності, визначення та існування тероризму як відповідного явища (у якості провідних теоретико-методологічних засад пропонується розглядати цивілізаційний, соціокультурний, соціологічний, політологічний, конфліктологічний, біопсихологічний та синергетичний підходи) (Kantsir, 2011a; Shkurat, 2005).

Слід зазначити, що кожен з цих підходів має своїх прибічників й доцільність їх застосування, виходячи із результатів досліджень, також виглядає достатньо ґрунтовною. Наприклад, В. Канцір у своїх публікаціях на прикладі терористичного акту, вчиненому 11 вересня 2002 року в США, доводить, що система безпеки в світі розвивається за принципами синергетичної теорії. «Хоча це і була сильна біфуркація, – зазначає український вчений, – але ж система, вийшовши на дивний атрактор, притягнула на себе інші елементи, внаслідок чого були утворені нові системи безпеки як загальноєвропейського, так і міжнародного рівнів. Тобто, утворення нової системи глобальної безпеки відбулося через хаос і наступний вихід із нього в інший. Односторонній рух, який є наслідком застосування концепції детермінізму, тобто, поступовий розвиток, котрий не припускає хаосу, у синергетичній концепції терорології замінюється рухом пульсаційним, де можливим рухом вважається не лише еволюція, а й сам хаос, що слугує креативним чинником у подальшому розвитку системи. Таким чином, можна сміливо казати про пульсацію тероризму, а отже, і систем боротьби з ним» (Kantsir, 2011a, s. 87).

Другу групу досліджень, які розглядають різні соціально-політичні практики щодо вивчення окремих аспектів цього феномену, складають такі дослідницькі розробки.

По-перше, дослідження, що спеціалізуються на пошуку оптимальних критеріїв для класифікації (типологізації) тероризму (від форм прояву до обґрунтування спрямованості терористичної діяльності).

Відповідно до вищезгаданих критеріїв можливої класифікації терористичної діяльності, в сучасному соціально-політичному дискурсі презентовано досить велику кількість різних типів тероризму.

Серед найбільш популярних можна назвати такі:

Священна війна; партизанська війна; терористичний рух (за формами прояву);

кримінальний; релігійний; політичний тероризм (за природою виникнення);

неорганізований індивідуальний тероризм; невелика терористична мережа, заснована на міжособистісних стосунках; високоінтегрована терористична група; терористична організація (за організаційними формами);

державний і недержавний тероризм (з позиції належності суб'єктів терористичної діяльності до державної влади);

лівий і правий тероризм (за ідейно-політичною спрямованістю);

«революційний»; «підреволуційний»; «репресивний» тероризм (за спрямуванням терористичної діяльності) та ін.

По-друге, дослідження що мають за мету аналіз, насамперед, різних видів терористичної діяльності / типів тероризму (від кримінального до політичного) (Huliaiev ta inshi 2014; Mykytiuk, 2012).

Разом з цим, слід зазначати, що особлива увага приділяється дослідженню саме міжнародного (транснаціонального / глобального) тероризму (Huliaiev ta inshi 2014; Mykytiuk, 2012; Shkurat, 2005).

По-третє, дослідження, що містять всебічний аналіз причин виникнення та розповсюдження тероризму у сучасному світі (Huliaiev ta inshi 2014; Kantsir, 2015; Mykytiuk, 2012; Sukmanovska, 2014).

У сучасному соціально-політичному дискурсі пропонується виокремлювати об'єктивні та суб'єктивні чинники, які спричиняють це соціально-політичне явище та створюють підстави для його поширення (Demenko, 2004; Kantsir, 2011b; Sukmanovska, 2014; MacWillson, 1992).

У групі об'єктивних причин найчастіше містяться такі моменти:

– нерозв’язаність різних видів соціально-політичних та соціокультурних проблем, що мають для конкретної соціальної групи суттєве значення, пов’язане з її соціокультурним буттям;

– невирішеність економічних і фінансових питань, зниження життєвого рівня, стан психологічного дискомфорту, тривоги й безвихідності, загострене почуття соціальної справедливості, незахищеності для певної групи населення;

– слабкість державної влади, її установ та інститутів, нездатність правоохоронних органів вчасно виявляти і знешкоджувати терористів і тих, хто готує терористичні акти;

– порушення прав і свобод людини і громадянина представників певної соціальної, національної чи релігійної групи, принизливе, зневажливе ставлення до них, невжиття необхідних заходів для їх економічного та духовного розвитку;

– історичне «існування, як правило, таємних організацій, зокрема, сектантських, які презентують себе представниками певної месії щодо спасіння та збереження людства;

– порівняна доступність бойового потенціалу тощо.

До групи суб’єктивних причин, що обумовлюють виникнення у сучасному світі тероризму у різних формах його прояву відносять:

– «наявність визнаних (можливо, частково виправданих чи обґрунтованих) владних намагань у окремих осіб (як приклад, в Усама Бен Ладена), груп чи організацій (прибічники радикального ісламського фундаменталізму), соціальних спільнот, коли їх намагання суперечать соціальним, релігійним, національним чи іншим групам і нормам моралі і права, що перешкоджають реалізації відповідних намагань;

– свідомий вибір терористичного насильства для масової пропаганди своїх намагань і як найбільш ефективною зброї в боротьбі за владу з опонентом;

- підтримуване, позитивне ставлення до терористів їх соціального оточення, населення, окремих груп;

- посилення впливу неформальних норм, що криміналізують суспільні відносини, за яких закон припиняє забезпечувати необхідний рівень соціального захисту значної частини населення;

- зміна понять про порядок і справедливість, утвердження принципів поведінки, у межах яких насильство стає «законним» засобом досягнення політичних та інших цілей (судові процеси 1934-1954 рр. у СРСР над «ворогами народу»; диктатура чорних полковників у Греції);

- звернення до духовної спадщини політичних, релігійних та інших організацій екстремістської спрямованості, у яких культ сили та зброї вважається обов'язковим елементом побуту і способу життя (як це відбувалося у фашистській Німеччині за часів правління А. Гітлера);

- усвідомлення себе національними й релігійними спільнотами як пригноблених, позбавлених прав і свобод, відчуття необхідності захисту будь-якими засобами;

- створення образу ворога, що стає об'єднувальним підґрунтям для осіб, схильних до екстремістських дій;

- бажання продемонструвати іншій соціальній, національній, релігійній групі свою перевагу й одночасно залякати її, руйнування історичних, культурних, моральних, гуманістичних цінностей тощо (Sukmanovska, 2014, s. 464-465).

По-четверте, дослідження, предметом яких є розробка механізмів ефективної протидії та боротьби з різними видами терористичної діяльності (Konchakovska та Kravchuk, 2016; Hlukhoveria red., 2016).

Зрозуміло, що процедура формування такого механізму протидії тероризму, передбачає, насамперед, усвідомлення процесу та технологій саме виникнення та поширення терористичної діяльності як в окремому регіоні, так й на міжнародному рівні за сучасних умов функціонування суспільства.

Але можна погодитися з твердженнями цілої низки провідних дослідників цього соціально-політичного явища, що «незважаючи на численність спеціальної літератури, її аналіз показує, що не отримали задовільного теоретичного осмислення і емпіричного вивчення принципів питання про те, як відбувається народження підтримки терористичних дій або, аналогічно, перехід від «революційної ситуації» до «революційних дій»?» (Kantsir, 2011b, s. 241).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Очевидно, що розглянутий вище розподіл досліджень проблемного поля тероризму дозволяє:

по-перше, обґрунтовано стверджувати, що по жодній групі досліджень проблемного поля тероризму ще не сформувалася загальноприйнята дослідницька позиція. Тобто, у сучасному соціально-політичному дискурсі відсутні: як загальноприйняте визначення тероризму, так й провідна теоретико-методологічна позиція дослідження терористичної діяльності; як конструктивна класифікація різних видів тероризму, так й чітка систематизація його етапів історичного розвитку й т.ін.

по-друге, більш конкретніше побачити доцільність та обґрунтованість пропозиції цілої низки вчених виокремити в системі соціально-політичного знання окремої самостійної науки – так званої «терорології» (Kantsir, 2011a), в іншому варіанті (О. Гужва, Л. Калашнікова, І. Косуля, В. Ніколаєвський та ін.) – «соціології безпеки») (Kalashnikova, 2016). Системи спеціально-наукових знань, що спеціалізується саме на вивченні проблемного поля тероризму (терористичної та антитерористичної діяльності).

Тобто, подальше конструктивне вивчення проблемного поля сучасного тероризму вбачається, насамперед, у прискоренні темпів формування окремої самостійної науки, предметом якої є терористична діяльність. Становлення саме окремої «нормальної науки», виходячи з міркувань відомого американського історика та філософа науки Т. Куна, здатне забезпечити «зростання наукового знання у межах однієї парадигми» (певної теоретично-

емпіричної матриці, яка здатна об'єднати представників наукової спільноти) (Kun, 2001).

ЛІТЕРАТУРА

1. Боброва, А. 2005. *Основні форми сучасного політичного насилля*. Київ: Світ Успіху: Юрінком Інтер.
2. Борисова, О.В., Кузьмін, С.А. та Карпенко, Д.М., 2009. До питання про історичні аспекти виникнення тероризму. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 20, с. 177-182.
3. Гармашов, І., 2005. Актуальні питання класифікації сучасного тероризму. *Політичний менеджмент*, 6, с. 147-155.
4. Гуляєв, В.П., Арнаут, І.М., Михайлов, Д.В. та Лозова, І.Г., 2014. *Тероризм як загроза безпеки сучасного суспільства*. [online] Доступно: <http://oaji.net/articles/2014/690-1396858209.pdf> [Дата звернення 04 Вересень 2022].
5. Деменко, А.М., 2004. Причини, що породжують тероризм у сучасному суспільстві. В: *Соціально-політичні та соціально-правові проблеми сучасності: збірник наукових тез. Матеріали XV Харківських політологічних читань*. Харків, Україна.
6. Денисенко, І.Д., 2015. Війни ХХІ сторіччя: у пошуках стратегії дослідження. *Сучасне суспільство: Збірник наукових праць*, 2 (1), с. 60-70.
7. Калашнікова, Л.В., 2016. Аналітичне осмислення етапів інституалізації соціології безпеки у сучасній західній соціологічній думці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*, 37, с. 37-46.
8. Канцір, В.С., 2011а. Основні принципи і категорії синергетичної теорії як методологічної основи терорології. *Юридичний вісник*, 4 (21), с. 84-88.
9. Канцір, В.С., 2011б. Соціальні чинники, що стимулюють виникнення тероризму. *Університетські наукові записки*, 3, с.

REFERENCES

1. Bobrova, A. 2005. *Osnovni formy suchasnoho politychnoho nasyllia*. Kyiv: Svit Uspikhu: Yurinkom Inter.
2. Borysova, O.V., Kuzmin, S.A. ta Karpenko, D.M., 2009. Do pytannia pro istorychni aspekty vynyknennia teroryzmu. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)*, 20, s. 177-182.
3. Harmashov, I., 2005. Aktualni pytannia klasyfikatsii suchasnoho teroryzmu. *Politychnyi menedzhment*, 6, s. 147-155.
4. Huliaiev, V.P., Arnaut, I.M., Mykhailov, D.V. ta Lozova, I.H., 2014. *Teroryzm yak zahroza bezpeky suchasnoho suspilstva*. [online] Dostupno: <http://oaji.net/articles/2014/690-1396858209.pdf> [Data zvernennia 04 Veresen 2022].
5. Demenko, A.M., 2004. Prychyny, shcho porodzhuiut teroryzm u suchasnomu suspilstvi. V: *Sotsialno-politychni ta sotsialno-pravovi problemy suchasnosti: zbirnyk naukovykh tez. Materialy XV Kharkivskykh politolohichnykh chytan*. Kharkiv, Ukraina.
6. Denysenko, I.D., 2015. Viiny KhKhI storichchia: u poshukakh stratehii doslidzhennia. *Suchasne suspilstvo: Zbirnyk naukovykh prats*, 2 (1), s. 60-70.
7. Kalashnikova, L.V., 2016. Analitychne osmyslennia etapiv instytualizatsii sotsiolohii bezpeky u suchasni zakhidni sotsiolohichni dumtsi. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. «Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody»*, 37, s. 37-46.
8. Kantsir, V.S., 2011a. Osnovni pryntsypy i katehorii synerhetychnoi teorii yak metodolohichnoi osnovy terorolohii. *Yurydychnyi visnyk*, 4 (21), s. 84-88.
9. Kantsir, V.S., 2011b. Sotsialni chynnyky, shcho stymuliuiut vynyknennia teroryzmu. *Universytetski naukovy zapysky*, 3, s. 239-

- 239-245.
10. Канцір, В.С., 2015. Політичний тероризм як крайній захід насильства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, [online] 813, с. 239-244. Доступно: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30154/1/037_239_244.pdf [Дата звернення 04 Вересень 2022].
 11. Кончаковська, В.В. та Кравчук, А.С., 2016. Тероризм як злочинне явище: еволюція та заходи запобігання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Економіка і право*, 31, с. 128-135.
 12. Кун, Т. 2001. *Структура наукових революцій*. Київ: Port-Royal.
 13. Маделик, С.М., 2010. Історичні витоки та еволюція тероризму. *Проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць*, 1, с. 327-339. Доступно: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/58865> [Дата звернення 04 Вересень 2022].
 14. Микитюк, М.А., 2012. Глобалізація та її вплив на виникнення і розповсюдження тероризму. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*, 9, с. 244-248.
 15. Поппер, О.В., 2014. Тероризм як форма соціально-політичної деструкції: причини виникнення та основні тенденції. *Гуманітарні студії*, 22, с. 145-152.
 16. Глуховеря, В.А. ред., 2016. *Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Дніпро, Україна, 28 Жовтень 2016. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.
 17. Серкевич, І.Р., 2011. Визначення поняття тероризм та його генезис. *Часопис Київського університету права*, 4, с. 331-335.
 18. Сукмановська, Л.М., 2014. Щодо причин виникнення та поширення тероризму. *Науковий вісник Львівського університету*, 245.
 10. Kantsir, V. S., 2015. Politychnyi teroryzm yak krainii zakhid nasylystva. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. *Yurydychni nauky*, [online] 813, s. 239-244. Dostupno: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30154/1/037_239_244.pdf [Data zvernennia 04 Veresen 2022].
 11. Konchakovska, V.V. ta Kravchuk, A.S., 2016. Teroryzm yak zlochyne yavyshe: evoliutsiia ta zakhody zapobihannia. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ekonomika i pravo*, 31, s. 128-135.
 12. Kun, T. 2001. *Struktura naukovykh revoliutsii*. Kyiv: Port-Royal.
 13. Madelyk, S.M., 2010. Istorychni vytoky ta evoliutsiia teroryzmu. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn: zbirnyk naukovykh prats*, 1, s. 327-339. Dostupno: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/58865> [Data zvernennia 04 Veresen 2022].
 14. Mykytiuk, M.A., 2012. Hlobalizatsiia ta yii vplyv na vynyknennia i rozpovsiudzhennia teroryzmu. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, 9, s. 244-248.
 15. Popper, O.V., 2014. Teroryzm yak forma sotsialno-politychnoi destruktсии: prychyny vynyknennia ta osnovni tendentsii. *Humanitarni studii*, 22, s. 145-152.
 16. Hlukhoveria, V.A. red., 2016. *Protydiia proiavam teroryzmu, separatyzmu, ekstremizmu ta nelehalnii mihratsii v suchasnykh umovakh: stan, problemy ta perspektyvy: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Dnipro, Ukraina, 28 Zhovten 2016. Dnipro : Dnipropetrovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav.
 17. Serkevych, I.R., 2011. Vyznachennia poniattia teroryzm ta yoho henezys. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 4, s. 331-335.
 18. Sukmanovska, L.M., 2014. Shchodo prychyn vynyknennia ta poshyrennia teroryzmu. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia: Yurydychna*, 2, s. 460-470.

- державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична, 2. с. 460-470.
19. Требін, М.П., 2017. Війна і тероризм: симбіотичні відносини. *Вісник Маріупольського державного університету. Історія. Політологія*, 18, с. 365-378.
 20. Требін, М.П., 2019. Феномен тероризму: розуміння сутності. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 2(41), с. 88-102.
 21. Шкурат, І.В., 2005. Глобальний тероризм: методичні підходи до вивчення. *Державне управління: теорія і практика*, [online] 2. Доступно: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05sivmpv.pdf> [Дата звернення 4 Вересень 2022].
 22. Byman, D., 1999. The Logic of Ethnic Terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, XXI, 2, s. 149-169.
 23. Mayntz, R., 2004. *Organizational Forms of Terrorism. Hierarchy, Network, or a Type sui generis?* [online] MPIfG Discussion Paper. Available at: www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp04-4.pdf [Accessed 05 September 2022].
 24. MacWillson, A.C. 1992. *Hostage-Taking Terrorism: Incident-Response Strategy*. London: Palgrave Macmillan.
 25. Murray, W. and Mansoor, P.R. 2012. *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge University Press.
 19. Trebin, M.P., 2017. Viina i teroryzm: symbiotychni vidnosyny. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Istorii. Politolohiia*, 18, s. 365-378.
 20. Trebin, M.P., 2019. Fenomen teroryzmu: rozuminnia sutnosti. *Visnyk NluU imeni Yaroslava Mudroho. Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 2(41), s. 88-102.
 21. Shkurat, I.V., 2005. Hlobalnyi teroryzm: metodychni pidkhody do vyvchennia. *Derzhavne upravlinnia: teoriia i praktyka*, [online] 2. Dostupno: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05sivmpv.pdf> [Data zvernennia 4 Veresen 2022].
 22. Byman, D., 1999. The Logic of Ethnic Terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, XXI, 2, s. 149-169.
 23. Mayntz, R., 2004. *Organizational Forms of Terrorism. Hierarchy, Network, or a Type sui generis?* [online] MPIfG Discussion Paper. Available at: www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp04-4.pdf [Accessed 05 September 2022].
 24. MacWillson, A.C. 1992. *Hostage-Taking Terrorism: Incident-Response Strategy*. London: Palgrave Macmillan.
 25. Murray, W. and Mansoor, P.R. 2012. *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge University Press.

Інформація про авторів

Денисенко Ірина Дмитрівна – доктор філософських наук, професор, декан факультету соціальних і поведінкових наук Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: irdden@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1956-571X>.

Пшеничний Сергій Олександрович – здобувач третього науко-освітнього рівня (доктора філософії) вищої освіти зі спеціальності 052 «Політологія» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: sergeypshenychnyi@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0009-0008-8183-8273>.

Стаття надійшла до редакції: 05.10.2022 р.

Прийнята до друку: 28.10.2022 р.